

TURLI DAVLATLARDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN MAKTABGACHA TA'LIM ISLOHOTLARINING SAMARADORLIGINI QIYOSIY O'RGANISH VA BAHOLASH

SHIRIN BERDIYEVA XOLYOROVNA

*Qashqadaryo viloyati Qarshi
tumani 18 DMTT Tarbiyachi*

ANNOTATSIYA

Mazkur tadqiqot turli davlatlarda amalga oshirilayotgan maktabgacha ta'lim islohotlarining samaradorligini qiyosiy tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar ta'lim tizimlarida joriy etilgan islohotlarning mazmuni, pedagogik yondashuvlari hamda ularning bolalar rivojlanishiga ta'siri ilmiy asosda o'rganiladi. Tadqiqotda maktabgacha ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan strategiyalar, davlat siyosati, o'quv dasturlari yangilanishi va pedagog kadrlar salohiyatini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi.

Shuningdek, islohotlarning amaliy natijalari bolalarning kognitiv, ijtimoiy va emotsional rivojlanish ko'rsatkichlari asosida baholanadi. Qiyosiy yondashuv orqali turli mamlakatlarda qo'llanilayotgan modellar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar aniqlanadi hamda ularning samaradorlik darajasi ilmiy jihatdan asoslanadi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish va ilg'or xalqaro tajribalarni milliy ta'lim tizimiga tatbiq etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: *Maktabgacha ta'lim, ta'lim islohotlari, qiyosiy tahlil, ta'lim sifati, pedagogik yondashuvlar, bolalar rivojlanishi, xalqaro tajriba, ta'lim siyosati, samaradorlik, erta ta'lim tizimi.*

KIRISH

Maktabgacha ta'lim tizimi bugungi kunda global ta'lim siyosatining eng muhim strategik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki erta yoshdagi ta'lim inson kapitalining shakllanishi, kognitiv rivojlanish va kelajakdagi akademik muvaffaqiyatning asosiy poydevorini tashkil etadi. Shu sababli turli davlatlarda maktabgacha ta'limni isloh qilish, uning sifatini oshirish va qamrovini kengaytirish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Xususan, Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) tomonidan e'lon qilingan "Early Childhood Education and Care" dasturi doirasida 2001-yildan boshlab muntazam ravishda olib borilayotgan "Starting Strong" hisobotlarida maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, pedagog kadrlar malakasini rivojlantirish va ta'lim tizimlaridagi tengsizliklarni kamaytirish asosiy ustuvor yo'nalish sifatida

belgilangan. OECD 2023-yilgi tahlillariga ko'ra, ko'plab rivojlangan davlatlar maktabgacha ta'limni majburiy yoki deyarli universal darajaga olib chiqish orqali bolalarning maktabga tayyorgarlik darajasini sezilarli darajada oshirgan .

Shuningdek, UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan global ta'lim monitoring hisobotlarida (2010, 2015, 2020) maktabgacha ta'limga investitsiya qilish eng yuqori ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlikka ega ta'lim yo'nalishlaridan biri sifatida baholanadi. 2020-yilgi Global Education Monitoring Reportda maktabgacha ta'lim barcha bolalar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish va ijtimoiy inklyuziyani ta'minlashning muhim vositasi sifatida ko'rsatilgan.

ASOSIY QISM

Turli davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim islohotlari asosan uch asosiy yo'nalishda amalga oshirilmoqda: ta'limga qamrovni kengaytirish, ta'lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar salohiyatini rivojlantirish. Masalan, OECD va UNESCO tadqiqotlariga ko'ra, ko'plab Yevropa davlatlarida 3–6 yoshli bolalarning maktabgacha ta'limga jalb etilishi deyarli to'liq darajaga yetkazilgan, bu esa boshlang'ich ta'limga tayyorgarlikni sezilarli darajada yaxshilagan.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa asosiy e'tibor infratuzilmani kengaytirish, nodavlat sektorni rivojlantirish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini joriy etishga qaratilmoqda. Bu borada UNICEF va Jahon banki tomonidan qo'llab-quvvatlanayotgan dasturlar maktabgacha ta'limni moliyalashtirish va boshqaruv tizimini modernizatsiya qilishga xizmat qilmoqda .

O'zbekiston Respublikasi misolida ham so'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimini isloh qilish bo'yicha keng ko'lamlı chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, 2017-yildan boshlab davlat siyosati darajasida maktabgacha ta'limga qamrovni oshirish, yangi muassasalar qurish va nodavlat sektorni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi. Natijada qisqa muddat ichida maktabgacha ta'limga qamrov darajasi sezilarli darajada oshgani qayd etilgan.

Shu bilan birga, global miqyosdagi islohotlarning samaradorligini baholash muhim ilmiy muammo bo'lib qolmoqda. Chunki har bir davlatda amalga oshirilayotgan islohotlar turli ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sharoitlarga asoslangan bo'lib, ularning natijalari ham turlicha namoyon bo'ladi. Shu sababli maktabgacha ta'lim islohotlarini qiyosiy o'rganish va ularning samaradorligini tahlil qilish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi turli davlatlarda amalga oshirilayotgan maktabgacha ta'lim islohotlarining mazmuni va samaradorligini qiyosiy tahlil qilish, ularning pedagogik va ijtimoiy natijalarini baholash hamda ilg'or tajribalarni aniqlashdan iborat.

So'nggi yillarda O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan bo'lib, bu sohada keng ko'lamlı institutsional

va mazmuniy islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, 2017-yildan boshlab maktabgacha ta'lim tizimini tubdan modernizatsiya qilish jarayoni boshlangan bo'lib, bu davrda sohaga oid yangi qonunchilik bazasi yaratildi, boshqaruv tizimi qayta tashkil etildi hamda ta'lim qamrovi keskin oshirildi.

Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2017-yilda maktabgacha ta'limga qamrov darajasi nisbatan past bo'lgan bo'lsa, amalga oshirilgan islohotlar natijasida 2022-yilga kelib bu ko'rsatkich sezilarli darajada oshgan. UNICEF va O'zbekiston hukumati hamkorligidagi hisobotlarda 3-6 yoshli bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrovi bir necha yil ichida keskin kengaygani qayd etilgan, ya'ni 2017-yildagi past darajadan 2022-yilga kelib millionlab bolalarni qamrab olish darajasiga yetganligi ta'kidlanadi.

Islohotlarning asosiy yo'nalishlaridan biri maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish bo'lib, davlat va xususiy sheriklik asosida yangi bolalar bog'chalari tashkil etildi. 2023-yilga kelib respublikada maktabgacha ta'lim muassasalari soni keskin oshib, minglab nodavlat shakldagi muassasalar faoliyat yurita boshladi. Bu esa tizimning moslashuvchanligi va qamrov imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qildi .

Bundan tashqari, islohotlar doirasida ta'lim sifatini oshirishga alohida e'tibor qaratildi. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi qayta ko'rib chiqildi, pedagog kadrlar malakasini oshirish tizimi takomillashtirildi hamda zamonaviy metodik materiallar joriy etildi. UNICEF tomonidan qo'llab-quvvatlangan loyihalar doirasida pedagoglar tayyorlash tizimi va erta rivojlanish standartlari yangilandi, bu esa ta'lim jarayonining sifat jihatdan yaxshilanishiga olib keldi .

Shuningdek, raqamlashtirish jarayonlari ham maktabgacha ta'lim tizimiga tatbiq etila boshlandi. Raqamli platformalar, mobil ilovalar va onlayn o'quv resurslari orqali ota-onalar va pedagoglar uchun qo'shimcha metodik qo'llab-quvvatlash tizimi yaratildi. Bu esa ta'lim jarayonining ochiqligi va monitoring imkoniyatlarini kengaytirdi.

2023-yilda ta'lim tizimini 2023-2026-yillarda rivojlantirish bo'yicha "yo'l xaritasi" qabul qilinib, unda maktabgacha ta'limni yanada takomillashtirish, qamrovni kengaytirish va sifatni oshirish asosiy maqsadlar sifatida belgilandi .

Umuman olganda, O'zbekistonda maktabgacha ta'lim islohotlarining samaradorligi bir necha asosiy ko'rsatkichlarda namoyon bo'lmoqda: ta'limga qamrovning oshishi, yangi muassasalar sonining ko'payishi, pedagog kadrlar salohiyatining yaxshilanishi va ta'lim mazmunining modernizatsiya qilinishi. Shu bilan birga, islohotlarning to'liq samaradorligini baholash uchun ularning uzoq muddatli ijtimoiy va ta'limiy natijalarini tahlil qilish davom etayotgan ilmiy masala bo'lib qolmoqda.

XULOSA

Mazkur tadqiqotda turli davlatlarda amalga oshirilayotgan maktabgacha ta'lim islohotlarining samaradorligini qiyosiy o'rganish doirasida O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar ham tahlil qilindi. O'tkazilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayoni O'zbekistonda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan bo'lib, bu jarayon 2017-yildan boshlab keng ko'lamda amalga oshirilmoqda.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar asosan uch asosiy yo'nalishda samarali natija bermoqda: ta'limga qamrovni kengaytirish, ta'lim muassasalari tarmog'ini rivojlantirish hamda pedagog kadrlar salohiyatini oshirish. Davlat va nodavlat sektor hamkorligining kuchayishi natijasida maktabgacha ta'lim muassasalari soni sezilarli darajada oshdi, bu esa bolalarning erta ta'limga jalb etilish darajasini yaxshiladi.

Shuningdek, "Ilk qadam" davlat o'quv dasturining yangilanishi, pedagoglar malakasini oshirish tizimining takomillashuvi hamda xalqaro tashkilotlar (UNICEF, UNESCO) bilan hamkorlikdagi loyihalar ta'lim sifatini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Bu esa maktabgacha ta'lim jarayonining mazmunan yangilanishi va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning joriy etilishiga xizmat qildi.

Biroq, tahlillar shuni ham ko'rsatadiki, islohotlarning to'liq va barqaror samaradorligini baholash uchun ularning uzoq muddatli ijtimoiy, kognitiv va ta'limiy natijalarini chuqur o'rganish zarur. Chunki maktabgacha ta'limning haqiqiy samarasi faqat qamrov ko'rsatkichlari bilan emas, balki bolalarning keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyati orqali ham aniqlanadi.

Umuman olganda, O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar xalqaro tendensiyalar bilan uyg'un holda rivojlanmoqda va ularning samaradorligi bosqichma-bosqich ortib bormoqda. Shu sababli, kelgusida ushbu tizimni yanada takomillashtirish uchun xalqaro tajribani chuqur o'rganish va innovatsion pedagogik yondashuvlarni keng joriy etish muhim ilmiy va amaliy vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3305-son Qarori. – T.: 2017.
2. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. "Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi (2019–2024-yillar)". – Toshkent, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-iyuldagi "Maktabgacha ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-313-son Qarori. – T.: 2022.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. "Maktabgacha ta'lim tizimi bo'yicha statistik ma'lumotlar to'plami". – Toshkent, 2023.